

KATARZYNA GRALAK
*Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
w Warszawie*

WPŁYW DZIAŁALNOŚCI AGROTURYSTYCZNEJ NA SYTUACJĘ EKONOMICZNĄ RODZIN ROLNICZYCH

Wstęp

Przedmiotem niniejszego opracowania jest analiza wpływu działalności agroturystycznej na sytuację ekonomiczną rodzin rolniczych. Dokonano charakterystyki zasobów gospodarstw agroturystycznych, wielkości i struktury produkcji rolniczej, charakterystyki działalności agroturystycznej oraz jej wyników ekonomicznych. Analiza oparta jest na materiale empirycznym pochodzącym z badań ankietowych gospodarstw agroturystycznych przeprowadzonych w 2000 r. Próba badawcza liczyła 60 gospodarstwach zlokalizowanych na terenie pięciu gmin w północno-wschodnim regionie Polski. Do badań wytypowano funkcjonujące gospodarstwa rolnicze, zarejestrowane w ewidencji obiektów hotelarskich, posiadające powierzchnię powyżej 1 ha UR i prowadzące działalność agroturystyczną przez co najmniej rok.

1. Charakterystyka zasobów gospodarstw agroturystycznych

Znaczenie gospodarstwa rolniczego dla rodziny zajmującej się działalnością agroturystyczną, a także jego charakter i funkcje, wynikają w znacznej mierze z jego potencjału produkcyjnego. W neoklasycznej analizie ekonomicznej potencjał wytwórczy gospodarstwa rolniczego określa się tradycyjnie jako sumę zespolonych czynników wytwórczych, tj. ziemi, pracy i kapitału. Na obecnym etapie rozwoju społeczno-ekonomicznego zmniejsza się rola elementów rzeczowych (kapitału i zasobów naturalnych), zaś istotnie zwiększa się znaczenie zasobów ludzkich. **Zasoby ludzkie** odgrywają kluczową rolę zarówno w zakresie podejmowania decyzji produkcyjnych, jak i w rozwijaniu przedsięwzięć zarobkowych, szczególnie zaś przedsięwzięć opartych na stałych kontaktach międzyludzkich. Działalność agroturystyczna należy do tej grupy przedsięwzięć, której potencjał tkwi we wspólnym wysiłku i inicjatywie rodziny rolniczej decydującej

się na świadczenie usług turystycznych, a sukces zależy od jej zaangażowania, predyspozycji i umiejętności niezbędnych do efektywnego działania [Gralak 2002].

W grupie badanych gospodarstw największy udział stanowiły rodziny składające się z 4 lub 5 osób (60%) oraz rodziny liczące 6 i więcej osób (23,3%). Liczebność rodziny użytkującej gospodarstwo agroturystyczne wynosiła przeciętnie 4,7 osoby. Dominującą pozycję zajmowały rodziny dwupokoleniowe, składające się z rodziców i przeważnie dwojga lub trojga dzieci w różnym wieku. Udział tych rodzin w badanej zbiorowości wynosił 78,3%, natomiast średni wiek dzieci wynosił 8,2 lat. Pozwala to na sformułowanie wniosku, iż wśród przesłanek skłaniających rolników do podejmowania działalności agroturystycznej, zasadnicze znaczenie posiadało poszukiwanie dodatkowych źródeł dochodów w celu zaspokojenia potrzeb licznej rodziny.

Badani kierownicy i ich współmałżonkowie podejmowali działalność agroturystyczną najczęściej w wieku nie przekraczającym 45 lat. W tej grupie znalazło się 68,4% kierowników badanych gospodarstw oraz 77,6% współmałżonków. Znacznie rzadziej decyzję o uruchomieniu tej formy dodatkowej działalności gospodarczej podejmowali rolnicy w wieku 45-55 lat (26,7% kierowników i 22,4% współmałżonków). Na świadczenie usług agroturystycznych sporadycznie decydowali się rolnicy w wieku 55 lat i więcej (5% kierowników). Kierownicy badanych gospodarstw legitymowali się w większości wykształceniem średnim (43,7%) lub wyższym (10%). Korzystnie przedstawiał się również poziom wykształcenia współmałżonków, wśród których udział osób z wykształceniem średnim wynosił 34%, zaś z wyższym 3,4%. Wyniki badań wykazały również, że przeciętny poziom wykształcenia rolników decydujących się na prowadzenie działalności agroturystycznej był wyższy w stosunku do przeciętnego poziomu wykształcenia rolników w badanych gminach.

Zasoby ziemi w gospodarstwie agroturystycznym pełnią rolę miejsca i środka realizacji działalności agroturystycznej. Na gruntach gospodarstwa lokalizowane są urządzenia rekreacyjne, budynki i pomieszczenia służące turystom, szlaki piesze oraz organizowane są imprezy plenerowe itp. Sposób zagospodarowania gruntów określa również poziom atrakcyjności gospodarstwa dla turystów.

W strukturze obszarowej badanej zbiorowości gospodarstw dominowały gospodarstwa o obszarze 15-20 ha UR (32%). Równie wysoki był udział gospodarstw o obszarze powyżej 20 ha (17%) i gospodarstw o obszarze 5-10 ha UR (23%). Natomiast relatywnie niewielka była grupa gospodarstw małych, o obszarze do 5 ha UR (13%). Średnio na jedno gospodarstwo przypadało 15,8 ha UR. Badane gospodarstwa charakteryzowały się znaczną powierzchnią użytków rolnych, gdzie na jedno gospodarstwo przypadało średnio 13,7 ha, w tym 7,5 ha, czyli ponad połowę stanowiły grunty orne, a niewiele mniej niż połowę – trwałe użytki zielone (5,2 ha).

Potencjał ekonomiczny gospodarstwa określają również zasoby oraz stan techniczny **majątku trwałego**. Wyposażenie gospodarstw w techniczne elementy produkcji było wyraźnie skorelowane z obszarem gospodarstwa. Małe gospodarstwa, o obszarze poniżej 5 ha w posiadały tylko niektóre podstawowe maszyny rolnicze. Gospodarstwa o średniej powierzchni użytków rolnych (10-15 ha) dysponowały podstawowym sprzętem rolniczym, niezbędnym do poprawnego prowadzenia procesów produkcyjnych. Jednakże użytkowany sprzęt znajdował się w niskim stanie technicznym oraz był w znacznym stopniu zamortyzowany. Badane gospodarstwa były z kolei stosunkowo dobrze wyposażone w budynki i budowlę gospodarskie. Ponadto większość tych obiektów znajdowała się w stosunkowo dobrym stanie technicznym. Sporadycznie występowały budynki wykonane z drewna i najczęściej były to stodoły. Tylko w dwóch gospodarstwach (w gminie Kruklanki) zachowały się zabudowania będące pozostałością architektury poniemieckiej z charakterystycznym murem pruskim, które znacząco podnosiły atrakcyjność zagród.

Czynnikami w istotny sposób wpływającym na podejmowanie działalności agroturystycznej są zasoby mieszkaniowe. W badanych gospodarstwach agroturystycznych domy mieszkalne w składały się z przeciętnie z 7,5 izb, a ich średnia powierzchnia wynosiła 188 m². Większość, bo aż 75% badanych gospodarstw dysponowała co najmniej jednym lub dwoma wolnymi pomieszczeniami mieszkalnymi. Większość badanych gospodarstw posiadała niezbędne wyposażenie domów mieszkalnych w podstawowe urządzenia i instalacje, w tym: zaopatrzenie w bieżącą wodę (100%), centralne ogrzewanie (96,7%), sieć elektryczną (95%), własny system gromadzenia ścieków (80%), telefon (96,7%). Do rzadkości należało natomiast wyposażenie gospodarstw w pojemniki do składowania odpadów (15%) oraz przyzagrodowe oczyszczalnie ścieków (3,3%).

2. Produkcja rolnicza w gospodarstwach

Większość badanej zbiorowości stanowiły gospodarstwa tradycyjne o wielogałęziowej strukturze produkcji. Ich udział wynosił 75%, natomiast prawie co piąte z badanych gospodarstw (15 gospodarstw) było wyspecjalizowane (w opinii rolnika) w produkcji zwierzęcej. 9 gospodarstw wyspecjalizowało się w chowie bydła mlecznego, zaś pozostałe zajmowały się chowem trzody chlewnej przy zachowaniu upraw polowych, główne roślin zbożowych (4 gospodarstwa). Ponadto jeden z badanych rolników specjalizował się w chowie i trenowaniu koni sportowych (wielkość stada wynosiła 15 szt.).

Przeciętna wartość produkcji rolniczej przypadająca na jedno gospodarstwo w roku gospodarczym 1999/2000 wynosiła 29 tys. zł, w tym produkcji roślinnej 10 tys. zł, zaś produkcji zwierzęcej 19 tys. (tabela 1). W strukturze globalnej produkcji rolniczej dominujące znaczenie posiadała zatem produkcja zwierzęca,

której udział przeciętnie wynosił 65,5%, czyli prawie dwukrotnie przekraczał udział produkcji roślinnej. Gałęziami produkcji rolniczej posiadającymi najwyższy udział w strukturze produkcji globalnej były: produkcja zbóż (29,2%), trzoda chlewna (29,1%) oraz mleka (18,5%).

Przeprowadzone badania wykazały, iż gospodarstwa agroturystyczne realizowały stosunkowo niską produkcję towarową. Przeciętna wartość tej produkcji przypadająca na jedno gospodarstwo w roku gospodarczym 1999/2000 wynosiła 14,9 tys. zł, w tym produkcji roślinnej 0,84 tys. zł, zaś produkcji zwierzęcej 14 tys. zł. W strukturze produkcji towarowej zdecydowanie przeważającą pozycję posiadała produkcja zwierzęca, której udział wynosił przeciętnie 94,3%, czyli ponad 16-krotnie przekraczał udział produkcji roślinnej. Zatem produkcja zwierzęca w badanych gospodarstwach agroturystycznych była zasadniczym działem produkcji kształtującym poziom dochodu rolniczego.

Tabela 1

Wartość produkcji globalnej i towarowej gospodarstw agroturystycznych

Wyszczególnienie	Produkcja globalna		Produkcja towarowa		Towarowość produkcji w %
	wartość na 1 gospodarstwo w zł	udział w %	wartość na 1 gospodarstwo w zł	udział w %	
Produkcja rolnicza	29029	100,0	14880	100,0	51,3
Produkcja roślinna	10027	34,5	843	5,7	8,4
Zboża	8467	29,2	530	3,6	6,3
Ziemniaki	1507	5,2	312	2,1	20,7
Warzywa	38	0,1	0	0,0	0,9
Owoce	16	0,1	0	0,0	0,0
Produkcja zwierzęca	19002	65,5	14037	94,3	73,9
Trzoda chlewna	8443	29,1	6584	44,2	78,0
Bydło	3071	10,6	2711	18,2	88,3
Drób	147	0,5	16	0,1	10,9
Mleko	5356	18,5	3725	25,0	69,6
Produkty mleczne	1420	4,9	685	4,6	48,3
Jaja	441	1,5	24	0,2	5,4
Konie	46	0,2	233	1,6	509,1
Kozy	42	0,1	21	0,1	50,0
Świniodziki	38	0,1	38	0,3	100,0

Źródło: Opracowanie na podstawie wyników własnych badań empirycznych.

Produkty roślinne, takie jak zboża i ziemniaki, sprzedawało na rynek niewiele rolników - odpowiednio 18% i 31%. Z reguły na rynek przeznaczane były jedynie nadwyżki, a główny cel wytwarzania artykułów pochodzenia roślinnego

stanowiło samozaopatrzenie produkcyjne. Znacznie więcej badanych gospodarstw kierowało na rynek artykuły pochodzenia zwierzęcego, co wynika z większej skali produkcji w tym dziale. Produkcja zwierzęca przeznaczona na rynek była prowadzona przez 95% gospodarstw, przy czym towarową produkcją żywca wieprzowego zajmowało się 68% ogółu badanych gospodarstw, produkcją żywca wołowego i cielęcego 45%, zaś mleka 30% ogółu gospodarstw. W co czwartym gospodarstwie chów trzody chlewnej nie miał charakteru towarowego, a inwentarz żywy utrzymywany był wyłącznie na zaspokojenie potrzeb żywnościowych rolnika i jego rodziny oraz przebywających w gospodarstwie turystów. Natomiast wśród gospodarstw posiadających bydło mleczne (48% ogółu), niewiele ponad połowa (62%) wytwarzała mleko bądź produkty mleczne (masło, śmietana, sery) o przeznaczeniu towarowym.

3. Charakterystyka działalności agroturystycznej w gospodarstwach

Dominujący rodzaj zakwaterowania stanowiły pokoje gościnne, które oferowało 85% badanych gospodarstw. Niewielki udział miały pozostałe formy zakwaterowania, tj. mieszkania wakacyjne (23,3%), domy wakacyjne (5%) oraz pola namiotowe (11,7%). Ponad 88% rolników wynajmujących pokoje gościnne oferowało maksymalnie 5 pokoi, co oznacza, że najważniejszym czynnikiem limitującym zakres oferowanych usług noclegowych był obowiązujący system podatkowy. W pozostałych gospodarstwach rolnicy oferowali maksymalnie do 12 pomieszczeń, w związku z czym mogli opłacać podatek dochodowy zryczałtowany, wynoszący 3% osiągniętego przychodu z tytułu wynajmu pokoi i żywienia gości przyjmowanych w tych pokojach.

W strukturze pomieszczeń sypialnych zdecydowanie przeważały pokoje trzyosobowe i czteroosobowe (68%), 32% stanowiły pokoje dwuosobowe, nie było natomiast pokoi jednoosobowych. Rolnicy przeznaczali na cele turystyczne pokoje o dużej powierzchni i sporadycznie podejmowali inwestycje w zakresie przekształcania posiadanych pomieszczeń na mniejsze. Przeciętna liczba miejsc noclegowych w gospodarstwie wynosiła 11,4, natomiast na jedno pomieszczenie sypialne przypadały średnio 2,9 osoby. Słabą stroną oferowanej bazy noclegowej była mała liczba pomieszczeń sanitarnych. Oddzielna łazienka dla gości (najczęściej jedna) znajdowała się w 67% gospodarstw oferujących pokoje gościnne, jednak przypadała ona na kilka pokoi. W co trzecim gospodarstwie istniała konieczność korzystania z łazienki wspólnie z gospodarzami. Tylko nieliczne gospodarstwa posiadały, najwyżej cenione przez turystów, pokoje z łazienką przeznaczoną do wyłącznej dyspozycji ich mieszkańców. Wyższy standard wynajmowanych pomieszczeń dotyczył natomiast mieszkań wakacyjnych oraz samodzielnych domków wakacyjnych, oferowanych przez – odpowiednio – 23% i 5% badanych gospodarstw.

W prawie co drugim gospodarstwie (43,4%) oferowano turystom całodzienną wyżywienie. W nielicznych gospodarstwach (16%) tylko obiad, określony posiłek na życzenie gości (10,6%) lub wyłącznie nocleg bez możliwości wyżywienia (28,3%). W badanych gospodarstwach nie spotkano oferty noclegu ze śniadaniem, która cieszy się dużą popularnością w krajach zachodnioeuropejskich, natomiast w polskiej ofercie agroturystycznej pojawia się na razie sporadycznie. W zasadzie usługi gastronomiczne w gospodarstwach stanowiły istotne uzupełnienie skromnej bazy gastronomicznej istniejącej na terenie badanych gmin.

Niezależnie od oferowanych posiłków, w prawie 35,8% gospodarstw istniała możliwość sporządzenia posiłków we własnym zakresie, dzięki udostępnieniu kuchni i potrzebnego sprzętu, a w większości gospodarstw (prawie 77%) możliwość zakupu produktów, głównie mleka, przetworów mlecznych i jaj. Większość właścicieli (63,4%) oferowała całoroczny pobyt w gospodarstwie, mimo to działalność agroturystyczna miała charakter wybitnie sezonowy, bowiem w opinii respondentów sezon turystyczny wynosił średnio 2 miesiące.

Oprócz zakwaterowania i wyżywienia rolnicy oferowali również usług dodatkową, w tym m.in.: organizowanie ognisk (93,3%), wypożyczanie i przechowywanie sprzętu wodnego i sportowego (88,3%) oraz usługi przewozowe (75%). W znacznie mniejszym zakresie oferowano usługi związane z funkcjonowaniem gospodarstwa rolniczego oraz ze specyfiką wiejskiego stylu życia, jak np. praca w gospodarstwie, udział w produkcji żywności (zbiór owoców i warzyw, wyrób serów i masła, pieczenie chleba, przygotowywanie przetworów itp.), pokazy zwyczajów i lokalnych tradycji. Większość rolników (89%) oferowała turystom różnorodne możliwości aktywnego spędzania wolnego czasu w gospodarstwie i jego najbliższym otoczeniu. Najczęściej oferowano możliwość korzystania z łódek (73,3%) i kajaków (38,3%). Mniejsza liczba gospodarstw posiadała sprzęt wodny, jak: rowery wodne (16,7%), łodzie surfingowe (10%) oraz żaglówki (8,3%). Możliwość jazdy konnej istniała zaledwie w co szóstym spośród badanych gospodarstw.

4. Wyniki ekonomiczne działalności agroturystycznej

Zasadniczą korzyścią wynikającą z prowadzenia działalności agroturystycznej jest pozyskiwanie przez rodzinę rolniczą dodatkowych wpływów pieniężnych. Oceny efektów ekonomicznych tej formy przedsiębiorczości można dokonać poprzez określenie wysokości uzyskiwanych dochodów oraz ich udziału w strukturze łącznych dochodów gospodarstwa agroturystycznego.

Zespolecie gospodarstwa rolniczego i domowego stwarza znaczne trudności w ustaleniu dokładnej wielkości kosztów wytworzenia i sprzedaży usług. Brak ogólnych zasad obliczania kosztów w agroturystyce przy jednoczesnym braku ewidencji ich rzeczywistego stanu stwarza ogromne trudności w analizie wyso-

kości i struktury kosztów. Ograniczenie to spowodowało, iż do oceny wyników ekonomicznych działalności agroturystycznej przyjęto szacunkowe wielkości dochodów pochodzących z poszczególnych źródeł, deklarowane przez rolników. Na podstawie łącznej wysokości dochodu rodziny rolniczej wyodrębniono pięć grup gospodarstw, zróżnicowanych pod względem dochodowym.

Przeciętny dochód rodziny rolniczej kształtował się na poziomie 19,2 tys. zł, przy czym dysproporcja pomiędzy skrajnymi pod względem dochodowym gospodarstwami (2,5 tys. i 50 tys. zł) była dwudziestokrotna. We wszystkich badanych gospodarstwach dochody pochodziły z kilku źródeł. Tylko w co piątym z badanych gospodarstw (20%) działalność agroturystyczna była jedynym źródłem dochodów, uzupełniającym dochody z działalności rolniczej. W ponad połowie gospodarstw (62%), oprócz dwóch wymienionych, występowało także trzecie źródło dochodów, najczęściej związane z pobieranymi przez co najmniej jednego członka rodziny świadczeniami socjalnymi. Dochody z czterech lub więcej źródeł pozyskiwało 18% rodzin. Zatem dla 80% badanych rodzin dochody z gospodarstwa agroturystycznego nie były jedynym źródłem utrzymania. Dochody spoza gospodarstwa pochodziły z licznych źródeł (praca najemna, praca dorywcza, renty inwalidzkie i emerytury, pozarolnicza działalność gospodarcza) i były wnoszone przez różnych członków rodziny. Dochody z tytułu świadczeń socjalnych uzyskiwała prawie połowa (45%) rodzin prowadzących gospodarstwo agroturystyczne, z pracy stałej poza gospodarstwem - 30% rodzin, z pracy dorywczej - 13% rodzin, zaś z pozarolniczej działalności gospodarczej, innej niż agroturystyka (np. prowadzenie sklepu lub pensjonatu) - 10% rodzin. Strukturę dochodów badanych gospodarstw agroturystycznych według wyodrębnionych grup dochodowych prezentuje tabela 2.

Tabela 2

Struktura dochodów badanych gospodarstw agroturystycznych (w %)

Grupy gospodarstw według dochodu osobistego (w tys. zł)	Udział gospodarstw w grupie w liczbie ogółem w %	Udział dochodów z poszczególnych źródeł					Dochód osobisty w przeliczeniu na 1 osobę (w zł)
		działalność rolnicza	działalność agroturystyczna	inna pozarolnicza działalność gospodarcza	praca poza gospodarstwem	świadczenia socjalne	
Poniżej 10	11,7	37,9	32,6	0	4,9	24,6	1850
10-15	20,0	46,8	30,3	0	16,5	6,4	3300
15-20	30,0	38,7	28,0	0	12,5	20,8	3900
20-25	16,7	27,3	29,1	0	33,3	10,3	4650
25 i więcej	21,6	14,0	26,4	30,4	13,7	15,4	6450
Przeciętnie	–	28,4	28,1	11,1	17,4	15,0	4200

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań empirycznych.

Procentowy udział dochodu z działalności agroturystycznej w strukturze dochodu osobistego, agregującego wszystkie źródła dochodów, był zróżnicowany. Przeciętnie w badanej zbiorowości gospodarstw udział ten wynosił 28,1%, jednakże zmniejszał się wraz z przechodzeniem do coraz wyższych grup dochodowych. Pozwala to wnioskować, iż o sytuacji dochodowej rodzin w większym stopniu niż agroturystyka decydowały, poza działalnością rolniczą, inne źródła dochodów.

Relatywnie najwyższy udział dochodów ze świadczenia usług agroturystycznych odnotowano w pierwszej z wyodrębnionych grup dochodowych gospodarstw (poniżej 10 tys. zł), gdzie przeciętnie kształtował się na poziomie 32,6%. W drugiej grupie gospodarstw, uzyskujących dochody osobiste na poziomie 10-15 tys. zł, z agroturystyki pochodziło 30% tych dochodów. Jednocześnie gospodarstwa te posiadały relatywnie najwyższy udział dochodu z działalności rolniczej (47%) i najniższy – z pracy poza gospodarstwem (5%). W dwóch kolejnych wyodrębnionych grupach dochodowych (15-20 tys. zł i 20-25 tys.) udział dochodu z działalności agroturystycznej w strukturze dochodu osobistego oscylował w granicach średniej dla całej zbiorowości (odpowiednio: 28% i 29,1%). Należy jednocześnie zaznaczyć, iż w grupie 20-25 tys. agroturystyka posiadała wyższą pozycję dochodotwórczą, aniżeli działalność rolnicza (odpowiednio: 29,1% i 27,3%). W tej grupie gospodarstw uwagę zwraca również najwyższy – w skali całej zbiorowości – udział dochodów z pracy zarobkowej, wynoszący 33% dochodu osobistego. W grupie gospodarstw uzyskujących najwyższe dochody (25 tys. zł i więcej), agroturystyka dostarczała relatywnie najniższych dochodów (26,4%), przy czym jej udział w strukturze dochodu osobistego znacznie, bo prawie dwukrotnie, przewyższał udział działalności rolniczej (14%). Należy jednocześnie odnotować, iż sytuacja materialna rodzin uzyskujących najwyższe dochody kształtowana była głównie pod wpływem dochodów pochodzących z prowadzenia dodatkowej, poza agroturystyką, formy pozarolniczej działalności gospodarczej. Dostarczała ona rodzinom związanym z gospodarstwami agroturystycznymi przeciętnie 30% dochodu osobistego.

W celu ukazania skali zróżnicowania efektów ekonomicznych uzyskiwanych przez rolników z tytułu świadczenia usług agroturystycznych, badane gospodarstwa podzielono na grupy dochodowe, przyjmując za kryterium klasyfikacji szacunkowy dochód z działalności agroturystycznej (tabela 3).

W badanej zbiorowości gospodarstw, wysokość deklarowanego przez rolników dochodu z działalności agroturystycznej wynosiła średnio 5,4 tys. zł. Natomiast zakres jego zróżnicowania w zbiorowości badanych gospodarstw zawierał się w przedziale od 1 tys. zł do 14,6 tys. zł. Wśród badanych gospodarstw najliczniejsza grupa (45% ich ogółu) uzyskała dochód z działalności agroturystycznej w wysokości od 2,5 tys. do 5 tys. zł (przeciętnie 3,8 tys. zł). Przeciętnie co piąte z gospodarstw (21,7%) osiągnęło dochód z tego tytułu na poziomie 5-7,5 tys. zł (przeciętnie 6,3

tys. zł). Najmniej liczne były grupy gospodarstw o wysokim (7,5-10 tys. zł) i bardzo wysokim (powyżej 10 tys. zł) poziomie dochodu z agroturystyki; ich udział badanej zbiorowości wynosił po 10%. Przeciętne wartości dochodu w tych grupach przewyższały średnią w całej zbiorowości odpowiednio o: 57% i 124%. Natomiast prawie co ósme gospodarstwo (13,3%) zostało zakwalifikowane do przedziału o najniższym poziomie dochodu z agroturystyki (poniżej 2,5 tys. zł), zaś wartość tego dochodu była o 67% od średniej w całej zbiorowości.

Tabela 3

Struktura badanych gospodarstw według wysokości szacunkowego dochodu z działalności agroturystycznej

Grupy gospodarstw według dochodu z działalności agroturystycznej (w tys. zł)	Udział gospodarstw w grupie w liczbie ogółem (w %)	Przeciętny szacunkowy dochód z działalności agroturystycznej na 1 gospodarstwo (w zł)	Relacja dochodu z działalności agroturystycznej do:	
			dochodu osobistego	dochodu z działaln. rolniczej
Poniżej 2,5	13,3	1800	0,19	0,43
2,5-5	45,0	3800	0,24	0,61
5-7,5	21,7	6300	0,31	1,11
7,5-10	10,0	8500	0,32	2,22
Powyżej 10	10,0	12100	0,37	2,36
Przeciętnie	–	5400	0,28	0,99

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań empirycznych.

W wyodrębnionych grupach gospodarstw, dochód z działalności agroturystycznej pozostawał w różnej relacji do dochodu osobistego oraz dochodu z działalności rolniczej. W gospodarstwach zaliczonych do pierwszej grupy dochodowej (do 2,5 tys. zł) stosunek dochodów ze świadczenia usług agroturystycznych do wysokości dochodu osobistego wynosił 0,19 i był najniższy spośród wyodrębnionych grup dochodowych. Natomiast na najwyższym poziomie relacja ta kształtowała się (0,37) w grupie obejmującej gospodarstwa o najwyższych dochodach z działalności agroturystycznej (powyżej 10 tys. zł). Również relacja wielkości dochodu z działalności agroturystycznej do dochodu z działalności rolniczej wykazywała prawidłowość zwiększania się wraz z przechodzeniem do wyższych grup dochodowych. Najwyższy poziom tej relacji dotyczył ostatniej grupy dochodowej (powyżej 10 tys. zł), gdzie kształtowała się ona przeciętnie jak 2,2:1, co oznacza, że dochód z działalności agroturystycznej ponad dwukrotnie przewyższał dochód z działalności rolniczej. Z kolei w pierwszej grupie dochodowej gospodarstw (poniżej 2,5 tys. zł) dochód z agroturystyki pozostawał w najniższej relacji do dochodu z działalności rolniczej (0,43), ponad dwukrotnie niższej w porównaniu ze średnią w całej zbiorowości (0,99).

Podsumowanie

1. Przeprowadzona analiza sytuacji dochodowej rodzin zajmujących się agroturystyką ukazuje rozmiary zjawiska wielodochodowości rodzin rolniczych, jak również potwierdza niesamodzielność ekonomiczną znacznej części gospodarstw rodzinnych, opartych na produkcji rolnej, głównie gospodarujących w niesprzyjających warunkach zarówno przyrodniczych, jak i ekonomicznych. Pozwala to na sformułowanie wniosku iż, działalność agroturystyczna jest podejmowana przez rodziny rolnicze, uzyskujące dodatkowe - poza produkcją rolniczą - źródła dochodów. Jest to związane z możliwościami sfinansowania koniecznych zakupów wyposażenia technicznego mieszkań oraz przeprowadzeniem niezbędnych remontów i prac adaptacyjnych do przyjmowania gości.
2. Działalność agroturystyczna, na tle innych form pozarolniczej działalności gospodarczej, jest źródłem relatywnie niewysokich dochodów. Ponad połowa badanych gospodarstw uzyskała dochód z działalności agroturystycznej poniżej 5 tys. zł (przeciętnie 3 tys. zł), zaś niespełna 22% gospodarstw osiągnęło dochód z tego źródła na poziomie 5-7,5 tys. zł (przeciętnie 6,3 tys. zł). Wysoki (7,5-10 tys. zł) i bardzo wysoki (powyżej 10 tys. zł) poziom dochodu z agroturystyki uzyskało łącznie 20% gospodarstw. Ograniczone efekty ekonomiczne uzyskiwane z działalności agroturystycznej wynikają przede wszystkim z małej skali tego rodzaju przedsięwzięć oraz z wysokiej sezonowości świadczenia usług.
3. Wzrost poziomu stopy życiowej osiągnięty dzięki działalności agroturystycznej zmniejsza zainteresowanie rodziny rolniczej uzyskiwaniem wysokich dochodów z produkcji rolniczej, a zwiększa rolę gospodarstwa rolniczego jako miejsca wypoczynku turystów. Dochody uzyskiwane z działalności agroturystycznej tylko w nielicznych przypadkach przeznaczane są na inwestycje w gospodarstwie rolniczym. Obserwowane odchodzenie od gospodarstwa rolniczego na rzecz agroturystyki oraz skłonność do inwestowania w ofertę agroturystyczną może być symptomem przekształcania się gospodarstw agroturystycznych w obiekty turystyki wiejskiej.

LITERATURA

1. Gralak K. (2002): *Czynniki wpływające na podejmowanie działalności agroturystycznej przez rolników* (maszynopis rozprawy doktorskiej).
2. Sikora J. (1999): *Organizacja ruchu turystycznego na wsi*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa, ss. 78.
3. Steffen G. (2001): *Wielkość i organizacja rodzinnych gospodarstw rolniczych w Niemczech*. Wyd. SGGW, Warszawa, ss. 11.

KATARZYNA GRALAK

WPŁYW DZIAŁALNOŚCI AGROTURYSTYCZNEJ NA SYTUACJĘ EKONOMICZNĄ RODZIN ROLNICZYCH

STRESZCZENIE

Przedmiotem niniejszego opracowania jest analiza wpływu działalności agroturystycznej na sytuację ekonomiczną rodzin rolniczych. Przeprowadzona analiza sytuacji dochodowej rodzin zajmujących się agroturystyką wskazuje, że działalność agroturystyczna jest źródłem relatywnie niewysokich dochodów. Ograniczone efekty ekonomiczne uzyskiwane z działalności agroturystycznej wynikają przede wszystkim z małej skali tego rodzaju przedsięwzięć oraz z wysokiej sezonowości świadczenia usług. Jednakże wzrost poziomu stopy życiowej osiągnięty dzięki działalności agroturystycznej zmniejsza zainteresowanie rodziny rolniczej uzyskiwaniem wysokich dochodów z produkcji rolniczej, a zwiększa rolę gospodarstwa rolniczego jako miejsca wypoczynku turystów. Dochody uzyskiwane z działalności agroturystycznej tylko w nielicznych przypadkach przeznaczane są na inwestycje w gospodarstwie rolniczym.

KATARZYNA GRALAK

THE INFLUENCE OF AGRI-TOURISM ACTIVITY ON A SITUATION OF ECONOMIC AGRICULTURAL FAMILIES

SUMMARY

In this article was analysed the influence of agri-tourism activity on situation economic agricultural families. Effected analysis of incomes situation the families, who are engaged in agri-tourism activity, is source of relatively not very high incomes. Limited economic effects obtained from agri-tourism activity result first of all from little scale this kind of enterprises and from high of seasonal agri-tourism services. However height of level standard of living reached thanks of agri-tourism activity diminishes interest of agricultural family with obtaining of high incomes from agricultural production, and enlarges part of farm agricultural as places of tourists rest. Incomes obtained from agri-tourism activities only in small chances intended are on investments in agricultural farm.